

ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

● **Του Γεώργιου Μαντζαρίδη**
Όμότιμου Καθηγητή Θεολογικῆς Σχολῆς ΑΠΘ

ὀρθόδοξη χριστιανική θεολογία διακρίνει πάντοτε δύο εἶδη γνώσεως: τὴν κοσμική καὶ τὴν θεία. Ἡ κοσμική γνώση κινεῖται στὸ ἐπίπεδο τοῦ κτιστοῦ καὶ ἀδυνατεῖ νὰ προσεγγίσει τὸ ἄκτιστο, τὸ θεῖο. Ἡ θεία γνώση

ἀναφέρεται στὸ ἐπίπεδο τοῦ ἀκτίστου, δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ, καὶ φανερώνεται στὸν κόσμον ἀποκαλύπτοντας τὸν κατὰ Θεὸν σκοπὸ του. Ἡ ἐπιστημονική γνώση θέλει νὰ εἶναι ἀντικειμενική. Μολοντί ἢ ἐξέλιξή της ἔχει ὑποκειμενικὸ χαρακτήρα, εἶναι ἀπρόσωπη καὶ ἡ ἀξία της ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἀντι-

κειμενικότητά της. Ὡς γνώση τρεπτῶν πραγμάτων εἶναι καὶ ἡ ἴδια τρεπτή – ἐπομένως ἀβέβαιη καὶ ὄχι ἀπόλυτη –, ἐνῶ ἡ διαδικασία γιὰ τὴν κατάκτησή της ἀτέρμονη, ἐξαιτίας τῆς ἀβεβαιότητος καὶ τῆς σχετικότητάς της.

Ἡ θεία γνώση ἔχει προσωπικὸ χαρακτῆρα καὶ ἡ ἀκριβεία της ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν προσωπικὴ καθαρότητα τοῦ δέκτου της. Ὅταν δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος πού τὴν δέχεται εἶναι πνευματικὰ καθαρὸς, τότε καὶ αὐτὴ εἶναι ὀρθή. Ὅταν ὅμως ὁ ἄνθρωπος πού τὴν δέχεται εἶναι ἀκάθαρτος, τότε καὶ αὐτὴ ἀλλοιώνεται. Ἡ θεία γνώση ὡς γνώση ἀτρέπτων πραγμάτων εἶναι ἀτρέπτη – ἐπομένως βέβαιη καὶ ἀπόλυτη –, ἐνῶ ἡ διαδικασία γιὰ τὴν κατάκτησή της εἶναι ἀτέρμονη. Καὶ αὐτὴ εἶναι ἀτέρμονη, ὄχι ὅμως ἐξαιτίας ρευστότητας ἢ σχετικότητάς της, ἀλλὰ ἐξαιτίας τῆς ἀπειρότητας τοῦ βάθους της.

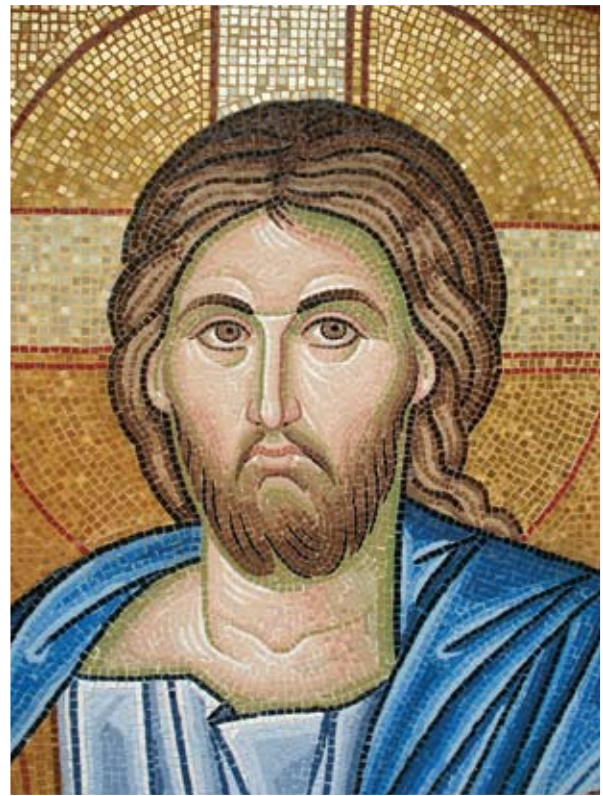
Μεταξὺ κοσμικῆς ἢ ἐπιστημονικῆς γνώσεως καὶ θείας γνώσεως δὲν μπορεῖ καταρχὴν νὰ ὑπάρχει σύγκρουση, γιατί ἡ καθεμία ἀπὸ αὐτὲς κινεῖται στὸ δικό της ἐπίπεδο καὶ ἔχει τὸν δικό της χαρακτῆρα. Τὰ δύο αὐτὰ εἶδη τῆς γνώσεως εἶναι καλὰ καὶ ὠφέλιμα γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Παρα ταῦτα ὅμως δὲν εἶναι ἰσάξια οὔτε ἐξίσου ἀπαραίτητα. Ὅσοι περιορίζουν τὸ ἐνδιαφέρον τους στὸ ἐπίπεδο τῆς ἐγκοσμιοτήτος, προτάσσουν ἢ καὶ ἀπολυτοποιοῦν τὴν ἐπιστημονικὴ γνώση, στερώντας ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τους τὴν γνώση πού ὀδηγεῖ στὴν ἐλευθερία τοῦ Πνεύματος. Ὅσοι πάλι στρέφουν τὸ ἐνδιαφέρον τους στὸ ὑπερβατικὸ ἐπίπεδο, ἀπολυτοποιοῦν τὴν θεία γνώση, σχετικοποιώντας ἢ καὶ παραμερίζοντας τὴν ἐγκόσμια γνώση, πού διευκολύνει τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν βιοτικῶν ἀναγκῶν.

Ἡ ἐπιστημονικὴ, ὅπως καὶ εὐρύτερα ἡ κοσμικὴ γνώση, ἐξυπηρετεῖ τὴν καθημερινότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ συντελεῖ στὴν ἀνάπτυξη τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ θεία γνώση παρέχει νόημα ζωῆς. Προσφέρει λύτρωση στὸν ἄνθρωπο, ἐνῶ ταυτόχρονα ἐμπνέει τὰ ἔργα καὶ τὸν πολιτισμὸ του. Ὀλόκληρος ὁ βυζαντινὸς ἢ ὁ μεσαιωνικὸς, ἀλλὰ καὶ ὁ νεώτερος ἀκόμα εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς, δὲν εἶναι δυνατό νὰ νοηθοῦν ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἡ σύγχρονη ἐπισημονικὴ ἔρευνα ἔχει τὶς ἀπαρχές της στὰ μοναστήρια τῆς Δύσεως, ὅπου μοναχοί, μὲ ἐκκοσμηκευμένο συνήθως πνεῦμα, ἐρευνοῦσαν τὰ μυστικά καὶ τοὺς νόμους τῆς φύσεως.

Ἡ συνένοση, καὶ πολὺ περισσότερο ἡ ταύτιση τῶν δύο ἐπιπέδων τῆς γνώσεως, πού πραγματο-

ποιήθηκε μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας μέσα στους κόλπους τοῦ δυτικοῦ μοναχισμοῦ, ὀδήγησε ἀργότερα, μὲ τὴν παρέμβαση καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας, στὴν σύγκρουση θεολογίας καὶ ἐπιστήμης, πού εἶχε τὶς γνωστὲς τραγικὲς συνέπειες. Ἀλλὰ εὐτυχῶς ἡ σύγκρουση αὐτὴ ἀμβλύνθηκε στὴν ἐποχὴ μας.

Πέρα ὅμως ἀπὸ τὴν θετικὴ στάση της γιὰ τὴν κοσμικὴ γνώση καὶ ἐπιστήμη, ἡ θεολογία δὲν παύει νὰ ἐπισημαίνει τὴν σχετικότητα καὶ τὴν προσκαιρότητα πού τὶς διακρίνει. Ἡ κοσμικὴ γνώση εἶναι χρήσιμη, ὄχι ὅμως καὶ ἀπαραίτητη γιὰ τὴν καταξίωση καὶ τὴν ἐκπλήρωση τοῦ σκοποῦ τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς¹. Πάνω καὶ πέρα ἀπὸ αὐτὴν βρίσκεται ἡ ἀλήθεια πού ὀδηγεῖ στὴν θεογνωσία καὶ τὴν σωτηρία. Καὶ ἡ ἀλήθεια αὐτὴ δὲν ὑπάρχει στὰ ἀντικείμενα οὔτε εἶναι ἀντικειμενικὴ. Εἶναι ἀλήθεια ζωῆς καὶ κοινωνίας, ἀγάπης καὶ εἰρήνης, ἐλευθερίας καὶ κάλλους· εἶναι ἀλήθεια πού προσιδιάζει στὰ πρόσωπα· ἀλήθεια προσωπικὴ. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια τοῦ Χριστοῦ, ἡ ἀκριβέστερα, αὐτὴ ἡ ἀλήθεια εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Χριστός: «Ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος»².

¹ «Πόσοι γὰρ στάδιοι γῆς ἢ θαλάσσης, καὶ πόσοι κινοῦνται τῶν ἀστέρων, καὶ πόσον ἕτερος τοῦ ἑτέρου προέχει τῷ τάχει, ἐάν μὴ εἰδῶμεν τὴν ἐν τούτοις ἀλήθειαν, οὐδὲν ἡμῖν

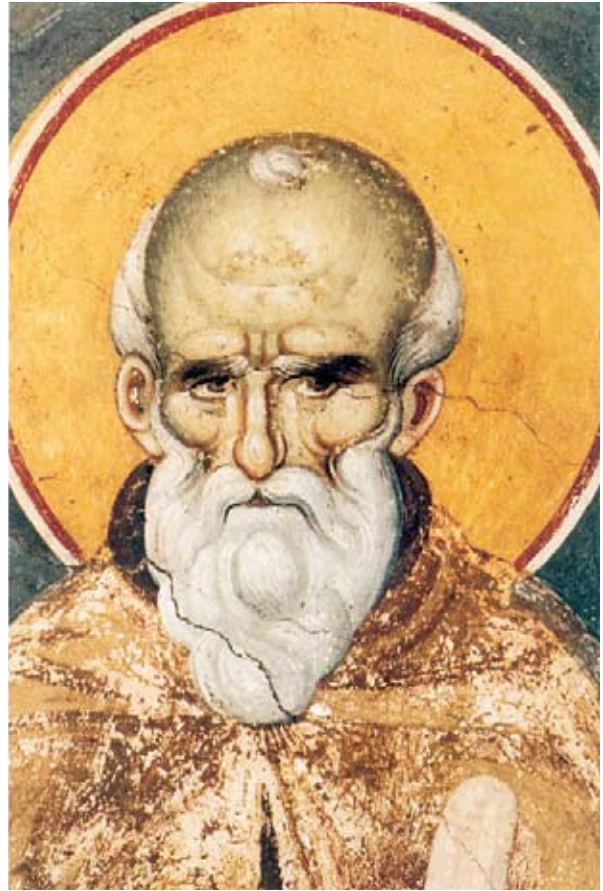
ἐμποδίζει πρὸς τὸ ἐπιτυχεῖν τῆς ἐν ἐπαγγελίᾳ μακαριότητος». Μ. Βασιλείου, *Εἰς Ψαλμὸν 14*, PG 29,256.
² Ἀποκ. 1,8.

Ἡ ἐπιστημονική σκέψη εἶναι ἐγκλωβισμένη στήν ἀρχή τῆς ἀντικειμενικῆς γνώσεως. Ἀδιαφορεῖ γιά τήν ἀρχή τοῦ προσώπου, γιατί τήν θεωρεῖ συμβατική καί ἀβέβαιη. Ὅπως ὁμως εὐστοχα ἐπισημαίνεται, «ἄλλο πράγμα εἶναι νά ἀπορριφθεῖ κάτι μέ τή λογική μας σκέψη, καί τελείως ἄλλο ἡ πραγματικότητα τοῦ εἶναι. Ὁ Ζῶν Θεός εἶναι προσωπικό ὄν καί ὄχι κάποια ἀφηρημένη ἰδέα ἢ κάποιο ὑπερβατικό ἀντικείμενο. Εἶναι ὁ ἐν Χριστῷ ἀποκαλυπτόμενος προσωπικός Θεός, πού εἶπε στόν ἄνθρωπο: “Ἐγώ εἰμι... ἡ ἀλήθεια”³: Ὁ Πατέρας, ὁ Υἱός καί τό Ἅγιο Πνεῦμα. Τά τρία αὐτά Πρόσωπα εἶναι ἡ ἐνιαία ἀλήθεια»⁴.

Ὁ προσωπικός αὐτός χαρακτήρας τῆς ἀλήθειας ἔχει κεφαλαίωδη σπουδαιότητα γιά τόν ἄνθρωπο. Ἡ ζωντανή ἀλήθεια δέν μπορεῖ νά ἀντι κειμενοποιηθεῖ, γιατί ἡ ἀντικειμενοποίησή της ἰσοδυναμεῖ μέ ἀπονέκρωσή της. Ἡ γνώση τῆς ἀλήθειας αὐτῆς εἶναι ἐμπειρία ζωῆς. «Εἶναι καρπός ἐνώσεως στό ἴδιο εἶναι δύο ὑποκειμένων: τοῦ Θεοῦ καί τοῦ ἀνθρώπου. Κανένας ἀπό αὐτούς δέν γίνεται “ἀντικείμενο” καί οἱ δύο, καί ὁ Θεός καί ὁ ἄνθρωπος ζοῦν τό γεγονός αὐτό ὡς ἐνιαία ζωή»⁵. Ἡ ἐπίγνωση αὐτή εἶναι ἰδιαίτερα σημαντική γιά τήν σωστή προσέγγιση καί ἀξιολόγηση κά θε ἐπιμέρους ἀλήθειας πού ἀναζητεῖ ὁ ἄνθρωπος στήν ζωή του.

Ἡ ἐπιστημονική ἔρευνα, ὡς μέσο προσεγγίσεως τῆς κοσμικῆς ἀλήθειας, ἔχει καταρχήν θετική ἀξία. Τό ἴδιο ἰσχύει καί γιά τίς κατακτήσεις ἢ τίς ἐφαρμογές τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας. Ὅλα αὐτά δέν εἶναι ἔργα τοῦ διαβόλου, ἀλλά τοῦ ἀνθρώπου πού δημιουργήθηκε «κατ’ εἰκόνα Θεοῦ». Βέβαια ὡς δημιούργημα «κατ’ εἰκόνα Θεοῦ» ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά διατηρεῖ ζωντανή σχέση μέ τόν Δημιουργό του. Πρέπει καί ὁ νοῦς του, πού ἀπο τελειτό ὑψηλότερο στοιχεῖο τῆς ὑπάρξεώς του, νά φωτίζεται ἀπό τόν Θεό. Ἄλλωστε μόνο μέ τήν προϋπόθεση αὐτή μπορεῖ ὁ ἄνθρώπινος νοῦς νά λειτουργεῖ κατά φύση. Ὅπως ἐπισημαίνει ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής, «κατά φύσιν ὁ νοῦς ἐνεργεῖ, ὅταν τά πάθη ἔχη ὑποταγμένα, καί τοῦς λόγους τῶν ὄντων θεωρεῖ, καί πρὸς Θεόν διάγη»⁶.

Ἀλλά καί ὅταν ὁ ἄνθρωπος κινεῖται ἀνεξάρτητα ἀπό τόν Θεό ἀκολουθώντας τό δικό του θέλημα, οἱ κατακτήσεις καί τά ἐπιτεύγματα του δέν παύουν νά ἔχουν κάποια σχέση μέ τό ἀγαθό. Στό ἐπίπεδο τῆς ὄντολο γίας ἀπό τήν σκοπιά τῆς χριστιανικῆς θεολογίας ὑπάρχει μόνο τό ἀγαθό. Τό κακό δέν ἀποτελεῖ θέση ἀλλά ἄρνηση. Εἶναι ἄρνηση τοῦ ἀγαθοῦ. Καί ὡς ἄρνηση τοῦ ἀγαθοῦ, πού εἶναι καί τό μόνο ὑπαρκτό, ἀγκιστρώνεται σέ

αὐτό. Σέ ὅποιαδήποτε λοιπόν περίπτωση, ὅτιδήποτε καί ἂν κατορθωθεῖ ἀπό τόν ἄνθρωπο, ἔχει πάντοτε καί κάποιο θετικό στοιχεῖο. Ἀποσπώμενο ὁμως ἀπό τήν κατά φύση ἢ τήν κατά Θεόν προοπτική του, προσλαμβάνει ἀρνητικό χαρακτήρα. Ἔτσι καί στήν περιοχὴ τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας δέν μπορεῖ νά ἀμφισβητηθεῖ καταρχήν ἡ ἀξία ὅποιοιδήποτε ἐπιτεύγματα, ἀλλά χρειάζεται νά ἐλεγχθεῖ ὁ σκοπός καί ἡ χρῆση του. Καί γι’ αὐτά ἀποφασίζει ὁ ἄνθρώπινος νοῦς.

Σημαντικό στοιχεῖο σέ σχέση μέ τήν ἐπιστημονική ἔρευνα εἶναι ὁ σκοπός, γιά τόν ὅποιο αὐτή πραγματοποιεῖται. Καί, ὅπως εἶναι φυσικό, ἡ ποιότητα τοῦ σκοποῦ προσδίδει καί ἀντίστοιχη ἀξία στήν ἔρευνα. Ὅταν ἐξαρχῆς ὁ σκοπός εἶναι ἀρνητικός, δέν μπορεῖ ἡ ἔρευνα νά θεωρηθεῖ θετική ἢ νά γίνει σεβαστή. Συχνά ὁμως, ἰδιαίτερα στήν ἐποχή μας, ἡ ἔρευνα γίνεται σεβαστή ὄχι μόνο ὡς μέσο γιά κάποιον σκοπό, ἀλλά καί καθ’ ἑαυτήν: «Ἡ ἔρευνα γιά τήν ἔρευνα». Δέν ὑπάρχει βέβαια ἀμφιβολία ὅτι ἀκόμα καί στήν περίπτωσή αὐτή εἶναι ἐνδεχόμενο νά προκύψει κάποιο ἀπροσδό

³ Ἰω. 14,6.

⁴ Βλ. Ἀρχιμ. Σωφρονίου (Σαχάρωφ), *Τό μυστήριο τῆς χριστιανικῆς ζωῆς*, Ἔσσεξ Ἀγγλίας 2010, σ. 121.

⁵ Ὁ π., σ. 124.

⁶ Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Κεφάλαια περὶ ἀγάπης 4,45*, PG 90,1057C.

κπτο καλό, όπως βέβαια και κάποιο απροσδόκητο κακό. Άλλά μιά τέτοια αυτό νόμηση τῆς ἔρευνας τὴν ἀποσυνδέει τελείως ἀπὸ κάθε ἠθικὸ φραγμὸ.

Στὶς λεγόμενες θετικές ἐπιστῆμες, ὅπου δεσπάζει ἡ ἀρχὴ τῆς ἀντι κειμενικότητας, κυριαρχοῦν οἱ ἀριθμοὶ καὶ οἱ ποσότητες, ἐνῶ ταυτόχρονα παραμερίζονται τὰ πρόσωπα καὶ οἱ ἠθικές καὶ προσωπικές σχέσεις. Τὴν ἴδια μάλιστα τακτικὴ ἀκολουθοῦν συχνά καὶ οἱ κοινωνικές ἐπιστῆμες, μολονται αὐτές ἀσχολοῦνται μὲ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴν κοινωνικὴ του ζωὴ. Ἡ τα κτικὴ αὐτῆ, πού ἐπικράτησε στὸν ἐπιστημονικὸ κόσμο μετὰ τὸν θρίαμβο τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, παραβλάπτει τὶς κοινωνικές ἐπιστῆμες καὶ τὶς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸν πραγματικὸ σκοπὸ τους. Ἐπιπλέον ἡ τακτικὴ αὐτῆ ἀδικεῖ τὴν ἀρχὴ τοῦ προσώπου, πού συνιστᾶ τὴν ἀρχὴ καὶ τὴν πληρότητα τοῦ εἶναι. Ἀπὸ τὴν στιγμή πού παραμερίζεται τὸ πρόσωπο νεκρώνεται καὶ ἡ ἀλήθεια.

Τὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἐποχῆς μας, ὅπως καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν πού πραγματοποιοῦνται μέσα στὸ πλαίσιο του, εἶναι ὁ παραμερισμὸς τοῦ προσώπου καὶ ἡ ὑπαγωγή του στὸ ἀπρόσωπο σύνολο, ἢ ἀκόμα καὶ στὴν ἄλογη φύση. Ὁ παραμερισμὸς αὐτός, πού ἐμφανίζεται ἀφετηριακά ὡς μεθοδολογικός, εἶναι καὶ ἀποδεικνύεται τελικά οὐσιαστικός. Ὁ σύγχρονος πολιτισμὸς ὄχι μόνο δέν εἶναι πνευματικός, ὅπως θὰ ταίριαζε στὸν ἄνθρωπο πού ξεχωρίζει μέσα στὸν κόσμο μὲ τὸ πνεῦμα του, ἀλλὰ δέν εἶναι οὔτε τεχνοκρατικός, ὅπως συχνά λέγεται. Βέβαια ὑπάρχουν πάντοτε καὶ τὰ γνωρίσματα ἐκεῖνα, πού μαρτυροῦν τὸ πνευματικὸ στοιχεῖο στὸν ἄνθρωπο. Αὐτὰ ὅμως δέν εἶναι μόνο ἀτροφικά καὶ ἀτελέσφορα, ἀλλὰ καὶ συμπνίγονται μέσα στὸ πλῆθος καὶ κάτω ἀπὸ τὸ βᾶρος τῆς μηχανοκρατίας.

Ὁ πολιτισμὸς μας εἶναι μηχανοκρατικός. Καὶ ἡ ἐποχὴ μας εἶναι μηχανοκρατικὴ. Εἶναι ἐποχὴ τῆς κυριαρχίας τῶν μηχανῶν, πού διαμορφώνει τοὺς ἄνθρώπους «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν» τῶν μηχανῶν· στεγνώνει τὴν καρδιά τους, μηχανοποιεῖ τὸν νοῦ τους καὶ τοὺς ἐξοντώνει ὡς πρόσωπα. Ὅλοκληρος ὁ ἄνθρωπος καὶ ὅλες οἱ δραστηριότητές του ἀνάγονται σὲ ἀριθμούς, περιγράφονται μὲ ἀριθμοὺς καὶ ἐγκλωβίζονται μέσα στους ἀριθμούς. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος παύει νὰ διακρίνεται ὡς πρόσωπο καὶ ἀριθμοποιεῖται, δέν χρειάζεται νὰ ἀθροίζεται στὸν περιβάλλοντο ἀριθμὸ 666 ἢ νὰ συνδέεται μὲ αὐτόν, γιατί σὲ ὅποιαδήποτε περίπτωση δέν παύει αὐτός νὰ εἶναι κάποιος ἀριθμὸς. Καὶ ὅταν ὁ ἄνθρωπος γίνεται ἀριθμὸς, ἔχει ὄλο τὸ συναπάντημα τῶν κακῶν πού ἀποδίδονται στὸν περιβάλλοντο ἀριθμὸ τοῦ ἀντιχρίστου.

Ὁ ἄνθρωπος παραμένει ἄνθρωπος, ὅσο ὑπάρ-

χει καὶ ἀναπτύσσεται ὡς πρόσωπο. Ἡ ἀρχὴ τοῦ προσώπου εἶναι ἡ θεμελιώδης ἀρχὴ τῆς ὀρθῆς δοξῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας, ὅπως ἄλλωστε καὶ τῆς θεολογίας. Ὅταν καταλύεται τὸ πρόσωπο, τότε οὔτε ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ παραμένει ὡς ἄνθρωπος οὔτε ὁ Θεὸς μπορεῖ νὰ λατρεύεται ὡς Θεός. Ἐξάλλου οὐσιῶδες γνώρισμα τῆς «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ κυριαρχικὴ του ἐξουσία. Ὁ ἄνθρωπος δέν ὑπόκειται σὲ τίποτε καὶ σὲ κανέναν, ἀλλὰ ὑπάρχει ὡς δεδομένο ἀκόμα καὶ γιὰ τὸν ἴδιο τὸν Θεό. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ σχέσεις του μὲ τὸν Θεὸ στηρίζονται στὴν ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας. Καθετὶ πού ὑποδουλώνει τὸν ἄνθρωπο καὶ μειώνει τὴν ἀξία του ὡς προσώπου, προσλαμβάνει ἀρνητικὴ ἀξία.

Χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἐποχῆς μας, ὅπως καὶ τῶν ἐρευνῶν πού πραγματοποιοῦνται μέσα στὸ πλαίσιο τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ, εἶναι ἡ παραθεώρηση τοῦ προσώπου. Καὶ ἡ παραθεώρηση αὐτῆ, πού παρουσιάζεται ἀφετηριακά ὡς μεθοδολογικὴ, μεταλλάσσεται σὲ οὐσιαστικὴ. Ὁ σύγχρονος πολιτισμὸς δέν εἶναι πνευματοκεντρικός, ὅπως θὰ ταίριαζε στὸν ἄνθρωπο ὡς πνευματικὸ ὄν, ἀλλὰ μηχανοκρατικός, ὅπως ἤδη σημειώσαμε. Καὶ μηχανοκρατία δέν εἶναι ἡ αὔξηση τῆς δυναμικῆς τῶν μηχανῶν ἢ τῶν διευκολύνσεων πού προσφέρουν. Εἶναι ἡ ἐπικράτηση τοῦ ψυχροῦ πνεύματος πού καλλιεργοῦν. Εἶναι ἡ κυριαρχία

της μηχανιστικής λογικής που έμπεδώνουν.

Η κυριαρχία αυτή αφανίζει το πνεύμα του ανθρώπου και άλλοτριώνει την φύση του· αριθμοποιεί τον άνθρωπο και τον υποβιβάζει σε αριθμικές πληροφορίες, που μπορούν άκολούθως εύκολα να συγκεντρωθούν σε ένα κομμάτι χαρτί και να τεθούν στην διάθεση του καθενός. Γι' αυτό ο μηχανοκρατικός πολιτισμός υποδουλώνει τον άνθρωπο, παραμορφώνει την ζωή του και τον εξουθενώνει ως πρόσωπο.

Μέσα στο πλαίσιο αυτό είναι φυσικό να προβάλλουν επιτακτικά όρισμένα ερωτήματα για τον σκοπό και την έκταση της επιστημονικής έρευνας. Αλλά πριν από όλα είναι καλό να τεθεί το ερώτημα του Σωκράτη προς τους φιλοσόφους της εποχής του, που προσπαθούσαν να μελετήσουν την φύση: «Άραγε, έλεγε, γνώρισαν οι άνθρωποι αυτοί όσο έπρεπε τα ανθρώπινα πράγματα και επιδόθηκαν στα άλλα, ή άφησαν τα ανθρώπινα και έρευνούν άλλα πράγματα, νομίζοντας μάλιστα πως κά νουν και τό καθήκον τους»⁷;

Τό πρώτιστο καθήκον για τον άνθρωπο είναι η έρευνα και η γνώση του έαυτού του. Και τό μεγαλύτερο λάθος, που συνήθως διαπράττει, είναι ότι αφήνει την αυτογνωσία στό περιθώριο και άσχολείται μέ την έρευνα του κόσμου. Μέ αυτόν όμως τον τρόπο δέν σημειώνεται μόνο μιά άδικη κατανομή του ενδιαφέροντός του σε βάρος του ίδιου του έαυτού του, αλλά έπακολουθεί συχνά άποκλειστική μονομέρεια και πλήρης έγκατάλειψη του έαυτού του εν όνόματι της έρευνας του κόσμου.

Τό επόμενο ερώτημα που ανακύπτει αναφέρεται στό όρια των έρευνών και των εφαρμογών τους: Έπιτρέπεται να κάνει ο άνθρωπος όλα, όσα μπορεί να κάνει; Δέν όφείλει να έχει κάποιους φραγμούς στις έρευνες και στις εφαρμογές τους; Άν ναι, πως μπορούν να καθοριστούν οι έπιλογές και οι φραγμοί του αυτού; Ποιά κριτήρια πρέπει να ισχύσουν; Ποιοί κανόνες χρειάζεται να υπάρχουν; Ίδιως στην εποχή μας, που οι επιστημονικές έρευνες βρίσκονται σε έξαρση και κινούνται σε τεράστιο φάσμα, έχοντας συμπεριλάβει και καταστήσει και τον ίδιο τον άνθρωπο αντικείμενο πειραματισμού και έπεξεργασίας, τά ερωτήματα αυτά προσλαμβάνουν μεγάλη σπουδαιότητα. Αυτό γίνεται έμφανεστερο στον χώρο της Βιοτεχνολογίας, που διερευνά την τεχνητή μετατροπή του γενετικού ύλικού για την δημιουργία οργανισμών μέ νέες ιδιότητες και ικανότητες.

Η Βιοτεχνολογία, και ιδιαίτερα η Βιοϊατρική, διάνοιξε μεγάλες προοπτικές μέ ευεργετικές συ-

νέπειες για την υγεία και την ζωή του ανθρώπου. Έτσι άλλωστε κατανοείται και τό μεγάλο ενδιαφέρον που δημιουργεί αυτή στην εποχή μας. Παράλληλα όμως προκάλεσε και σοβαρές άμφισβητήσεις, που άφορούν την όρθότητα και την νομιμότητα των έρευνών της. Ο τρόπος αντιμετώπισης των ανθρώπινων έμβρύων, οι πειραματισμοί που γίνονται σε αυτά, ή προσπάθεια κατασκευής ειδικών κατηγοριών ανθρώπων, όπως και άλλα συναφή έγχειρήματα, έγγίζουν άδιάκριτα τον άνθρωπο στην πρώιμη και πιο άνυπεράσπιστη κατάστασή του. Έδω πλέον δέν διακυβεύονται κάποια συμφέροντα του ανθρώπου ή έστω και ή ίδια ή ζωή του, αλλά ή ιδιαιτερότητα και τελικά ή ταυτότητά του. Έτσι γίνεται ψηλαφητή ή άπειλή του ανθρώπου ως πρόσωπο.

Η όρθόδοξη θεολογία δέν έχει λόγο να εξετάσει ή να αξιολογήσει την επιστημονική έρευνα καθεαυτήν. Όφείλει όμως να την εξετάσει και να την αξιολογήσει σε σχέση μέ τό αντικείμενο που

⁷ Βλ. *Ξενοφώντος, Απομνημονεύματα* 1,1,11-12.

⁸ *Αναλυτικά για τό θέμα αυτό βλέπε στό έργο του Κ.*

Popper, The Logic of Scientific Discovery, Routledge, London-New York 2002, σ.17-21 και 57-73.

προσεγγίζει και μέ τον σκοπό που επιδιώκει. Έφ'όσον ή έρευνα αυτή έξυπηρετεί τον άνθρωπο και την ζωή του, είναι φυσικό νά την χαιρετίζει και νά την έπαινει. Άλλά ή έπιστημονική έρευνα δέν έχει βούληση ή συνείδηση. Καί ή έξυπνηρέτηση του ανθρώπου δέν εξαρτάται από αυτήν, αλλά από τους στόχους που θέτει και τίς διαθέσεις που έχει τό πρόσωπο που την διενεργεί, ό έρευνητής. Τό άλλο σοβαρό πρόβλημα που ανακύπτει έδω, είναι ότι ό έρευνητής δέν είναι μόνο κάποιο συγκεκριμένο ή κάποια συγκεκριμένα πρόσωπα, που και αυτό ή και αυτά ακόμα χρησιμοποιούνται πολλές φορές ως όργανα, αλλά κυρίως κάποιοι άπρόσωποι όργανισμοί μέ δικούς τους σκοπούς και στόχους, που είναι σχεδόν πάντοτε κερδοσκοπικοί ή έξουσιαστικοί.

Πέρα όμως από όλα αυτά γνωρίζουμε ότι ή έπιστημονική έρευνα δέν αναζητεί την αλήθεια καθ'εαυτήν. Κριτήριο της αλήθειας στό έπιστημονικό επίπεδο είναι ή άντοχή της στην διαφρευσιμότητα⁸. Αυτό σημαίνει ότι κάθε έπιστημονική αλήθεια είναι σχετική, και αναγνωρίζεται ως αλήθεια μέχρις ότου διαφρευσθεί. Η έπιστήμη προχωρεί κάθε φορά μέ την χρήση κάποιας αλήθειας που διαπιστώνει. Καί ή έπιστημονική έρευνα άποσκοπεί στην έπισήμανση και την άξιοποίηση της χρηστικής αυτής αλήθειας. Η χρησιμη και συμβατική αυτή αλήθεια δέν πρέπει καθόλου νά συγγέεται μέ την θεολογική. Η θεολογική αλήθεια δέν είναι συμβατική αλλά άπόλυτη· δέν προέρχεται καν από τό επίπεδο του κτιστού, που είναι συμβατικό, αλλά από τό άκτιστο, που είναι άπόλυτο. Χρησιμοποιώντας την άριστοτελική όρολογία θά μπορούσαμε νά πούμε ότι ή θεολογία άποσκοπεί στό «μή ένδεχόμενα άλλως έχειν», ένω ή έπιστήμη στα «ένδε χόμενα άλλως έχειν»⁹.

Η αλήθεια κατά την όρθόδοξη θεολογία δέν ανακαλύπτεται από τον άνθρωπο, αλλά προσφέρεται άπενθείας από τον Θεό. Καί έργο του ανθρώπου δέν είναι ή χρήση της αλήθειας αυτής για την τακτοποίηση ή την βελτίωση της επίγειας ζωής του, αλλά ή άφομοίωσή της για την άνάπλαση του είναι του¹⁰. Η αλήθεια, που τελικά ταυτίζεται μέ τον Θεό, δέν προσφέρεται ως άντικειμενική γνώση, αλλά ως προσωπική σχέση. Τό λάθος όμως, που έμπεδόθηκε στην συνείδηση του νεωτερικού και μετανεωτερικού ανθρώπου μέ την άπολυτοποίηση της έπιστήμης, είναι ή ταύτιση της έπιστημονικής αλήθειας μέ την καθόλου αλήθεια, είναι ή άδιαφορία ή και ή πλήρης περιφρόνηση της όντολογικής, όπως και κάθε ύπερφυσικής αλήθειας.

Η έπιστημονική έρευνα μέ την μεθοδολογική άντικειμενικότητα, που είναι άναγκαστική και επιβάλλεται από τίς χρησιμοποιούμενες έπιστημονικές θεωρίες, όδηγεί εύκολα τον άνθρωπο στην λήθη της προτάξε ως του προσώπου και της άξιας του προσωπικού. Εύκολα τον καθιλώνει στό πράγματα και τον άλλοτριώνει από τον έσωτερικό του κόσμο, από τον «κρυπτόν της καρδιάς άνθρωπον»¹¹. Καί όταν ό άνθρωπος ύποκύψει στον πειρασμό αυτόν, δέν είναι δυνατό νά σκέφτεται και νά ενεργεί σωστά ούτε για τον έαυτό του ούτε για τους άλλους· νεκρώνεται πνευματικά και έκπέμπει γύρω του όσμή θανάτου. Ψηλαφητή άποτύπωση του φαινομένου αυτού έχουμε σήμερα στό φυσικό περιβάλλον. Η μόλυνση και ή καταστροφή, που σημειώνονται σήμερα στό φυσικό περιβάλλον, άντανακλούν την μόλυνση και την καταστροφή, που προηγήθηκαν στον άνθρωπο.

Η επέκταση της μεθοδολογίας των θετικών έπιστημών σε όλόκληρο τό έπιστημονικό φάσμα, άπ' όπου δέν εξαιρέθηκαν ούτε οι κοινωνικές έπιστήμες, άνοιξε όλισθηρό δρόμο για την έπιστήμη και την έπιστημονική έρευνα. Η μεθοδολογία αυτή, χωρίς νά είναι καθ' έαυτήν κακή, άφού άλλωστε έξυπηρετεί άνάγκες του ανθρώπου μέσα στον κόσμο, αφήνει στό περιθώριο τά κεφαλαιώδη θέματα της ανθρώπινης ζωής, όπως είναι ή άγάπη, ό πόνος, ό θάνατος. Όλα αυτά κινούνται πέρα από την άντικειμενικότητα, γιατί άφορούν τον άνθρωπο ως πρόσωπο και την σχέση του μέ άλλα πρόσωπα.

Παραταύτα όμως άξίζει νά σημειωθεί ότι και σε αυτές ακόμα τίς λεγόμενες θετικές έπιστήμες ύποχωρεί τό μηχανιστικό κοσμοείδωλο και έμφανίζονται θεωρίες που προβάλλουν την όντολογική σπουδαιότητα του ανθρώπου για την προσέγγιση του φυσικού κόσμου. Στην προοπτική αυτήν όλόκληρος ό φυσικός κόσμος κατανοείται περισσότερο ως «διαστρωμάτωση πολλών όντολογικών επιπέδων, όπου τό ένα αναφέρεται στό άλλο, χωρίς όμως νά χάνει τό δικό του όντολογικό περιεχόμενο και την δική του ιδιαιτερότητα. Βέβαια τό επίπεδο του ανθρώπου ξεπερνά άσυγκρίτως τά προηγούμενα επίπεδα (φυσιολογικό, μοριακό, βιολογικό, ψυχικό), έμφανίζοντας νέα όντολογικά χαρακτηριστικά»¹², που άνάγονται τελικά στην άρχή του προσώπου. Η άρχή αυτή, που έχει ως κύριο περιεχόμενο την άγάπη, άποτελεί και τον μόνο ουσιαστικό παράγοντα για τον θετικό ή τον άρνητικό προσανατολισμό της έπιστημονικής πορείας και έρευνας. ■

⁹ Βλ. Άριστοτέλους, *Ηθικά Νικομάχεια* VI,2,1139a 7-8· *Φυσικά Δ*,12, 221b - 222 a 9.

¹⁰ Βλ. Άρχμ. *Σωφρονίου*, ό.π., σ. 124.

¹¹ Α' Πέτρο. 3,24.

¹² Γ. Παύλου, *Νόστος άσύμμετρος προσώπου*, τόμ.1, Άθήνα 1994, σ. 59.